

“МОНГОЛ МАЛ” ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Мал сүрэг нь Монгол Улсын үндэсний өвөрмөц, нөхөн сэргээгдэх баялаг, дэлхийн үнэт өв сан, тогтвортой хөгжлийн үндэс, эдийн засгийн тулгуурын нэг бөгөөд хүн амын амьжиргааны гол эх үүсвэр, хүнсний аюулгүй байдлын баталгаа, малчин өрхийн эдийн засгийн үндэс юм. Ийм учраас Монгол Улсын үндсэн хуульд “Мал сүрэг бол үндэсний баялаг мөн бөгөөд төрийн хамгаалалтанд байна” гэж заасан байна.

Нэг. Мал аж ахуйн салбарын өнөөгийн байдал

Мал аж ахуй нь үндэсний эдийн засаг, хөдөлмөр эрхлэлт, экспортын орлогод онцгой байр суурь эзэлдэг уламжлалт салбар хэвээр байна. Тус салбарт 2008 оны байдлаар нийт ажиллагчдын 34.6 хувь нь ажиллаж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд хөдөө аж ахуйн салбар 18.8 хувь, үүний дотор мал аж ахуйн салбар 86.9 хувийг эзэлж байна. Энэ салбар экспортын орлогын 10 хувийг оруулж байна.

Мал сүрэг өсч 43.3 саяд хүрсэн хэдий ч малын төрөл хоорондын зохист харьцаа алдагдаж, нийт сүргийн 46.1 хувийг ямаа эзэлж, үхрийн тоо 2000 оныхоос 23.7 хувиар буурчээ.

Хонин толгойд шилжүүлснээр бэлчээрийн 100 га талбайд дунджаар 60 мал ноогдохоос зарим аймагт 2-9 дахин их байгаа нь бэлчээрийг талхагдалд хүргэх нэг шалтгаан болж байна. Мөн байгаль цаг уурын өөрчлөлт, хүний хүчин зүйлийн нөлөөллөөр сүүлийн жилүүдэд олон гол горхи, булаг шанд ширгэж, бэлчээрийн ургац 20-30 хувиар бууран, ургамлын төрөл зүйл цөөрч, доройтол, цөлжилт үүсэх байдал ихсэх хандлагатай боллоо. Энэ нь байгалиас хараат бэлчээрийн малд нэмэгдэл тэжээл бэлтгэх шаардлагыг өсгөж байна. Улсын хэмжээнд тэжээлийн нэгжид шилжүүлснээр 560.5 мянган тонн нэмэгдэл тэжээл бэлтгэсэн нь нэг хонин толгойд 8,1 кг тэжээл буюу цаг агаар хүндэрсэн үеийн 2 өдрийн хэрэгцээг хангах төдий байна.

Малаас хүнд дамжин халдварладаг бруцеллёз, ям, адууны халдварт цус багасах болон лейкоз өвчний голомт, тархварын байдал өргөжин хүн, малын өвчлөл нэмэгдэх, малын гоц халдварт өвчин дахин сэргэх, шинээр гарах хандлагатай байгаа нь мал, тэдгээрийн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг гадаад, дотоодын зах зээлд нийлүүлэх боломжийг хязгаарлаж байна.

Мал аж ахуйн салбараас нядалгааны жингээр 223.1 мянган тонн мах, 457.4 мянган тонн сүү, 20.8 мянган тонн хонины ноос, 5.8 мянган тонн ноолуур, 1.0 мянган тонн тэмээний ноос, 9.9 сая арьс, шир бэлтгэдэг боловч зах зээлд борлуулж байгаа үнэ жилээс жилд буурсаар байна. Хүн амын мах, сүүний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр бүрэн хангаж байгаа ч үйлдвэрийн аргаар боловсруулж бэлтгэсэн мах нийт үйлдвэрлэлийн 7,0 хувь, сүү 4,0 хувийг тус тус эзэлж байна. Энэ нь тухайн салбар дахь төрийн оновчтой бодлого, зохицуулалт хангалтгүй, дотоодын үйлдвэрлэгчдийн хөрөнгийн чадавхи сул, гадаад зах зээлд гарах шаардлагыг хангахгүй байгаа зэргээс голлон шалтгаалж байна.

Манай оронд байгалийн шалгарал, малчид, мэргэжилтнүүдийн уйгагүй зүтгэл, бүтээлч хөдөлмөр, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй сонгон үржүүлгийн ажлын үр дүнд бий болсон 40 гаруй үүлдэр, үүлдрийн хэсэг, омог, хэвшлийн мал, гадаад орноос авчирсан сүү, махны болон хосолмол ашиг шимт хэд хэдэн үүлдрийн үхэр, өндөгний чиглэлийн тахиа, мах-өөхний хэвшлийн гахай үржүүлж байгаа боловч тэдгээрийн генетик нөөцийг бүрэн ашиглаж чадахгүй байна.

Засгийн газраас “Малын эрүүл мэнд”, “Малын чанар сайжруулах”, “Эрчимжсэн мал аж ахуйн хөгжлийг дэмжих”, “Сүү”, “Малын тэжээл”, “Хүнсний баталгаат байдал”

үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байгаагийн зэрэгцээ гадаад орон, олон улсын байгууллагын санхүүжилтээр 20 гаруй төсөл хэрэгжиж байгаа боловч хяналт, нэгдсэн бодлого, зохицуулалт хангалтгүй, хөрөнгө санхүү хүрэлцээгүй зэргээс шалтгаалан үр дүн хангалтгүй байна.

Мал аж ахуйн салбарт зарцуулах төсвийн хөрөнгө бусад улс орнуудтай харьцуулахад бага, төсвийн зарлагын 1,0 хувьд ч хүрэхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл энэ салбарыг зах зээлд хүчтэй салбар болгон хөгжүүлэхэд Төрөөс зарцуулж буй хөрөнгө нь хангалтгүй, бас хүрэлцээгүй байна.

Малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалахтай холбогдсон төрийн бодлого, хууль тогтоомж, хөтөлбөр төслийн хэрэгжилтийг тухайн орон нутагт зохион байгуулах, хувийн хэвшлийн мал эмнэлэг, үржлийн үйлчилгээний нэгжийг мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах, зөвлөх, мал сүргийн удам гарваль, ашиг шим, эрүүл мэндийн бүртгэлийг хөтлөх, мэдээлэх, хяналт тавих ажил сумын түвшинд огт хийгдэхгүй байна.

Хоёр. Хөтөлбөрийг боловсруулах үндэслэл, шаардлага

2.1. Эрх зүйн үндэслэл:

“Төрөөс хүнс, хөдөө аж ахуйн талаар баримтлах бодлого”-д “... монгол малын тэсвэрт чанарыг бататган биологийн боломжийг нь бүрэн ашиглах, нутгийн шилдэг омог, үүлдрийн цөм сүрэг, гадаадын арвин ашиг шимт мал, амьтны шалгарсан удмыг сайжруулагчаар ашиглах, биотехнологи, генийн инженерчлэлийн дэвшилтэд аргыг хэрэгжүүлэх замаар малын үүлдэрлэг байдлыг сайжруулах,мах, сүүний чиглэлийн үхэр, хонь болон гахай, шувуу үржүүлэхэд чиглэгдсэн туршилт судалгаа, сонгон үржүүлгийн ажлыг хэрэгжүүлэх, мал сүргийг эрүүлжүүлэх, халдварт паразиттах өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх арга хэмжээг олон улсын жишигт хүргэж үр дүнг сайжруулах”;

“Монгол Улсын мянганы хөгжилд суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”-д “... бүс нутгийн нутгийн онцлогийг харгалзан бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг хослуулан хөгжүүлж, халдварт өвчний гаралт, тархалтыг эрс бууруулан малыг эрүүлжүүлж мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, боловсруулалт, экспортыг нэмэгдүүлэх, ... малын тэжээлийн үйлдвэрлэлийг сэргээн хөгжүүлж, тэжээлийн шимт чанар, тэжээллэг байдлыг сайжруулах, хангамж, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх цогц арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх, ... биотехнологийг нэвтрүүлж, малын үүлдэрлэг чанарыг сайжруулах”;

“Төрөөс малчдын талаар баримтлах бодлого”-д “... малчдыг орон нутагтаа тав тухтай ажиллаж, амьдрах нөхцөл бүрдүүлэх, ядуурлаас ангид байлгах, тэдэнд хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын баталгаа бий болгоход чиглэгдсэн эрх зүй, эдийн засаг, бизнесийн таатай орчинг бүрдүүлэх, малчин өрхийн эдийн засгийн үндэс болсон мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн зохион байгуулалтыг сайжруулж, бүтээмж, чанар, үр ашгийг дээшлүүлэх, бүтээгдэхүүн борлуулах зах зээлийн оновчтой тогтолцоо бий болгох”;

“Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2012 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-д “...бэлчээрийг ашиглах, эзэмшүүлэх, хамгаалах менежментийг боловсронгуй болгох, мал аж ахуйн гаралтай түүхий эд бэлтгэлийн тогтолцоог оновчтой болгох, бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх, хүнсний аюулгүй байдалд тавих хяналтыг сайжруулах зэрэг эрх зүйн орчныг бий болгох”;

Монгол Улсын Засгийн газрын 2008-2012 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “... малын чанар, ашиг шимийг нэмэгдүүлэх, үржлийн ажил үйлчилгээний хүртээмж, үр дүнг сайжруулан, сүргийн бүтцийг оновчтой байлгах, бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүс нутгийг зааглан тогтоож, эрчимжсэн мал аж ахуйг хөгжүүлэх, бүсийн хэмжээнд загвар фермерийн аж ахуй байгуулах, мал сүргийн эрүүл мэндийг хамгаалах ажлыг олон улсын жишгийн дагуу хийж, мал эмнэлгийн оношилгоо

шинжилгээний лабораторийн чадавхийг бэхжүүлэх” гэж тус тус заасан нь хөтөлбөрийг боловсруулах эрх зүйн үндэслэл болж байна.

2.2. Нийгэм, эдийн засгийн шаардлага

Мал аж ахуй эрхлэх уламжлалт арга ажиллагааг боловсронгуй болгон байгаль цаг уурын өөрчлөлтөд дасан зохицсон технологийг нэвтрүүлэх, малын ус, бэлчээр, тэжээлийн хангамжийг нэмэгдүүлэх, менежментийг сайжруулах, эрсдэл даах чадавхийг бүрдүүлж зах зээлийн эрэлт хэрэгцээг хангах шаардлагатай байна.

Улсын хэмжээнд мал эмнэлэг, үржлийн ажил үйлчилгээний чанар, хүртээмж, үр дүн хангалтгүй, тэдгээрт төрөөс тавих хяналт, зохицуулалт байхгүй, хөрөнгө оруулалт хүрэлцээгүйгээс малыг өвчнөөс эрүүлжүүлэх, нийгмийн эрүүл мэндийг хамгаалах, малын чанар, ашиг шимийг сайжруулах, шинжлэх ухааны дэвшилт технологийг нэвтрүүлэх ажилд дорвитой ахиц гарахгүй байна.

Монгол малын мах, сүү экологийн цэвэр, амт, чанар сайтай ч үйлдвэрлэл нь улирлын шинжтэй, зах зээлд нийлүүлж байгаа түүхий эд, бүтээгдэхүүний гарал үүсэл тодорхойгүй, чанар, эрүүл ахуйн баталгаагүй, малын гаралтай түүхий эд бэлтгэлийн тогтолцоо оновчтой бус, хөдөөд жижиг үйлдвэр, үйлчилгээ хөгжөөгүй зэрэг нь хэрэглэгчдийн эрэлт хэрэгцээг хангахгүй байна.

Малын тоо өсч буй хэдий ч түүхий эд, бүтээгдэхүүний үнэ буурч малчдын орлого багасч байгаа нь малыг өвчнөөс эрүүлжүүлэх, бүртгэлжүүлэх, хүнсний баталгаат байдлыг хангах үйл ажиллагааг олон улсын жишигт нийцүүлэх, мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг зах зээлийн эргэлтэнд оруулах, экспортлох нөхцөлийг бүрдүүлэх зэрэг бизнесийн хөгжлийн орчинг бий болгох шаардлагатай байна.

Гурав. Хөтөлбөрийн зорилго, тэргүүлэх чиглэл

Мал аж ахуйг уур амьсгалын өөрчлөлт, нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн хөгжүүлж, зах зээлийн нөхцөлд өрсөлдөх чадвартай, эдийн засгийн үр ашигтай салбар байх нөхцөлийг бүрдүүлж, хүн амыг эрүүл, аюулгүй хүнсээр, боловсруулах үйлдвэрийг чанартай түүхий эдээр хангаж, экспортыг нэмэгдүүлэхэд хөтөлбөрийн зорилго оршино.

Дээрх зорилгыг хэрэгжүүлэх зорилтын хүрээнд дараахь тэргүүлэх чиглэлийг баримтлана. Үүнд:

1. Монгол Улсын эдийн засгийн тулгуур салбар болох мал аж ахуйг төрөөс онцгой анхаарч, эрх зүй, эдийн засаг, бүтэц зохион байгуулалтын нэн таатай орчинг бүрдүүлж, тогтвортой хөгжлийг хангаж сайн засаглалыг хөгжүүлэх;

2. Малын үржлийн ажил, үйлчилгээг нийгмийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн боловсронгуй болгож, ашиг шимийн гарц, чанарыг сайжруулан, биологийн төгс чанартай бүтээгдэхүүн, түүхий эд үйлдвэрлэж, зах зээлд өрсөлдөх чадавхийг нэмэгдүүлэх;

3. Мал эмнэлгийн ажил, үйлчилгээг олон улсын жишигт хүргэж, малын эрүүл мэндийг баталгаажуулах замаар нийгмийн эрүүл мэндийг хамгаалах;

4. Уур амьсгал, байгаль экологийн өөрчлөлтөнд дасан зохицсон, эрсдэл даах чадавхитай мал аж ахуйг хөгжүүлэх;

5. Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний зорилтот зах зээлийг хөгжүүлж, бэлтгэл, борлуулалтын оновчтой сүлжээг бий болгох, урамшуулал олгох замаар эдийн засгийн эргэлтийг хурдасгах;

Дөрөв. Хөтөлбөрийн зорилт, үйл ажиллагаа

4.1. Нэгдүгээр тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд 4 зорилт бүхий дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

Мал аж ахуйн салбарын тогтвортой хөгжлийг хангаж, эдийн засгийн эргэлтэд эрчимтэй оруулах тогтолцоог бий болгох эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлнэ.

4.1.1 Мал аж ахуйн салбар дахь хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох;

4.1.1.1 Бэлчээр ашиглах, хамгаалах, эзэмших, бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүс нутгийн хил заагийг тодорхой болгох эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх;

4.1.1.2 “Малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалах тухай” хуулинд өөрчлөлт оруулж малын бүртгэлжүүлэлт, мал эмнэлэг, үржлийн ажил, үйлчилгээний нэгжийн чадавхийг сайжруулах эрх зүйн орчинг бий болгох ;

4.1.1.3 “Мал аж ахуйн хөгжлийн тухай” хуулийг боловсруулж батлуулан, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн хөгжлийг дэмжих, малчдын хөдөлмөрийн үнэлгээг сайжруулах, урамшуулах тогтолцоог бий болгох эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх;

4.1.1.4 “Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай” , “Газрын төлбөрийн тухай”, ”Засгийн газрын тусгай сангийн тухай”, “Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай”, “Улсын нөөцийн тухай” зэрэг хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах;

4.1.1.5 “Мал эмнэлгийн ажил, үйлчилгээг сайжруулах стратеги, төлөвлөгөө”, “Малын үржлийн ажил үйлчилгээний стратеги төлөвлөгөө”, “Тэмээ”, ”Бэлчээр, тэжээл”, “Мах”, “Сүү”, “Ноос”, “Ноолуур”, “Арьс шир” дэд хөтөлбөрүүдийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх;

4.1.2 Мал эмнэлэг, үржлийн ажил, үйлчилгээг олон улсын жишигт нийцүүлэх, анхан шатны нэгжийг бэхжүүлэх;

4.1.2.1 Сумдад мал эмнэлэг, үржлийн ажил, үйлчилгээг мэргэжлийн удирдлагаар хангах, зохицуулах, хяналт тавих чиг үүрэг бүхий төрийн үйлчилгээний албыг бий болгож ажиллах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх;

4.1.2.2 Мал эмнэлэг, үржлийн ажил, үйлчилгээний анхан шатны нэгжийн материаллаг баазыг бэхжүүлэх, мэргэжилтний хүрэлцээ хангамж, чадавхийг сайжруулахад төрөөс дэмжих;

4.1.2.3 Малын удмын сан, эрүүл мэндийн холбогдолтой мэдээ, мэдээллийг олон улсын шаардлагад нийцүүлэх, мал эмнэлэг, үржлийн нэгжүүдийг интернетэд холбож, мэдээллийг шуурхай дамжуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх;

4.1.3 Мал аж ахуйн мэргэжилтэн, малчдын мэдлэг боловсролыг дээшлүүлэх, үйлдвэрлэлд дэвшилт технологийг нэвтрүүлэх;

4.1.3.1 Аймаг, сум, баг, аж ахуйн нэгжийн захиалгаар мал эмнэлэг, үржлийн мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх, мэргэшүүлэх, давтан сургах, тэдгээрийн хүрэлцээ, хангамжийг сайжруулах;

4.1.3.2 Залуу малчдын түр сургуулийг аймгуудад байгуулж тэдгээрийг бэлчээрийн мал маллагааны уламжлалт болон дэвшилт арга ухаанд сургаж мэргэшүүлэх, аж ахуйгаа үр ашигтай хөтлөх мэдлэгийг малчдад олгох, тэдэнд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх, зах зээлийн мэдээлэлээр хангах;

4.1.3.3 Салбарын эрэлт хэрэгцээнд нийцэх дэвшилт технологийг дамжуулах, нутагшуулах, нэвтрүүлэх;

4.1.3.4 Малын эмч, мал зүйч, туслах ажилтнуудыг мэргэжлээс шалтгаалах өвчний болон хөдөлмөрийн хортой, хүнд нөхцөлд ажиллаж буй бүлэгт хамруулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх;

4.1.3.5 Мал аж ахуй, мал эмнэлгийн салбарын шинжлэх ухааны тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд боловсруулсан цөм технологи, инновацийн үр дүнг нэвтрүүлэхэд

төрөөс дэмжлэг үзүүлэх, урамшуулах, санхүүжилт, төсөл, хөтөлбөрт идэвхитэй хамруулах;

4.1.3.6 Малчид болон үүсгэл санаачлагын байгууллага хөдөлмөрөөрөө хорших замаар мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг хамтын хэлбэрээр эрхлэх үйл ажиллагааг татвар, зээл, хүүгийн хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр дэмжих;

4.2 Хоёрдугаар тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд 4 зорилт бүхий дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

Мал аж ахуй эрхлэх уламжлалт арга ажиллагааг боловсронгуй болгон, бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг зохистой хослон хөгжүүлж, малын үржлийн ажил үйлчилгээг сайжруулж, бүтээмжийг нэмэгдүүлэн, эдийн засгийн үр ашгийг дээшлүүлнэ.

4.2.1 Монгол малын ашигтай онцлог шинж чанарыг тухайн үүлдэр, омог хэвшлийн баталгаажсан цөм сүргээр бататган сайжруулж, удам зүй, сонгон үржүүлгийн ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй явуулж, биологийн боломжийг бүрэн ашиглах:

4.2.1.1 Бэлчээрийн монгол малыг тухайн орон нутагт зохицсон ашиг шимийн чиглэлийн үүлдэр, омог, хэвшлийн цөм сүргийн малаар сайжруулах;

4.2.1.2 Хангайн бүсэд үхэр, адуу, тал хээрийн бүсэд хонь, адуу, говийн бүсэд ямаа, тэмээ зонхилон, томоохон хот суурингийн ойролцоо болон тариалангийн бүс нутагт эрчимжсэн мал аж ахуйг тодорхой зорилго, чиглэлтэйгээр төрөлжүүлэн үржүүлэх;

4.2.1.3 Монгол малын ашиг шимийн түвшинг бүсчилэн тогтоож, ашиглагдаагүй биологийн нөөц боломжийг илрүүлж, үржил селекцийн ажлыг зорилтот зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн явуулах;

4.2.1.4 Бэлчээрийн мал аж ахуйд бүс нутгийн онцлог, ашиг шимийн чиглэлээс хамааран хээлтэгчийн эзлэх хувийн жинг тодорхой түвшинд байлган, малын төрөл хоорондын харьцаа, сүргийн зохист бүтцийг бүрдүүлэх;

4.2.2 Малын удмын санг хамгаалж, биотехнологийн дэвшилт аргыг нэвтрүүлэн малын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх:

4.2.2.1 Малын удмын сангийн үндэсний цогцолбор бий болгож, монгол малын генийн санг хамгаалах, зохистой ашиглах, хадгалах, малын гүн хөлдөөсөн үр, хөврөл үр үйлдвэрлэх, шилжүүлэн суулгах, хүйс жолоодох технологийг нэвтрүүлэх;

4.2.2.2 Тоо нь цөөрч, удмын сан нь алдагдахад хүрч байгаа үүлдэр, омгийн болон гойд ашиг шимт малын удмын санг хамгаалах, зохистой ашиглах, үрийн хадгаламжтай болох ажлыг зохион байгуулах;

4.2.2.3 Үржлийн мал, амьтан, тэдгээрийн үр, хөврөл үрийг улсын хилээр нэвтрүүлэх үйл ажиллагааг хяналттай болгож, тусгай зөвшөөрөл бүхий мэргэжлийн хуулийн этгээдээр гүйцэтгүүлэх;

4.2.2.4 Зах зээлийн эрэлт хэрэгцээтэй уялдуулан сүүний үхэр, нарийн нарийвтар ноост болон хурганы арьсны чиглэлийн хонь, ноосны ямаа зэрэг үржлийн мал, амьтан, тэдгээрийн үр, хөврөл үрийг импортлохыг дэмжих, экспортлоход хяналт тавих;

4.2.2.5 Технологи дамжуулах, нутагшуулах зорилгоор эдийн засгийн бүсүүдэд малын үржүүлэг, биотехнологийн салбар бий болгож, малын зохиомол хээлтүүлгийн үйл ажиллагааг өргөтгөх, явуулын үйлчилгээг олон улсын жишигт хүргэх;

4.2.2.6 Үр төлийн чанараар шалгарсан гойд ашиг шимт хээлтүүлэгчийн үрийг зохиомол хээлтүүлэгт ашиглах, хөврөл үр шилжүүлэн суулгах зэрэг биотехнологийн дэвшилт аргыг нэвтрүүлэн донор сүрэг бий болгож үржүүлгийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх;

4.2.2.7 Цөм сүргийн малыг үржүүлж, үржүүлгийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх эрх бүхий хуулийн этгээдээс зах зээлд борлуулсан бүтээгдэхүүний тоо, чанарт нийцүүлэн улсаас урамшуулал олгох асуудлыг боловсруулж мөрдөх;

4.2.3 Малын үржлийн ажил, үйлчилгээний чадавхийг сайжруулж, хүртээмж үр дүнг дээшлүүлэх:

4.2.3.1 Малын үржлийн ажил, үйлчилгээний оновчтой тогтолцоог орон нутгийн түвшинд бий болгож, үйл ажиллагааг олон улсын нийтлэг жишигт нийцүүлэх;

4.2.3.2 Малын үржлийн ажил, үйлчилгээний нэгж, түүний үйл ажиллагааны стандартыг бий болгож, үйлчилгээний нэр төрлийг шинэчлэн тогтоож мөрдүүлэх;

4.2.3.3 Бог малын хээлтүүлэгчийг чиглэлтэй өсгөн бойжуулах, гэрээ түрээсээр ашиглуулах, нийлүүлгийн бус үед тусгайлан ялган суурилж маллах зэрэг үйлчилгээ эрхлэгчдэд төрөөс хөрөнгө, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх;

4.2.3.4 Малын үржил селекцийн ажлыг мэргэжлийн байгууллагын удирдлага, хяналтын дор малын ашиг шимийн чиглэлд нийцүүлэн, удам гарваль, ашиг шимийн бүртгэл, мэдээлэлд тулгуурлан үржлийн ажлын төлөвлөлтийн дагуу явуулах;

4.2.3.5 Малын төрөл, ашиг шимийн чиглэлийн зөвлөлүүдийн үйл ажиллагааг дэмжиж, төрийн зарим чиг үүргийн ажлыг гэрээгээр болон захиалгаар гүйцэтгүүлэх;

4.2.4 Малын бүртгэл, мэдээллийн сан, сүлжээг бий болгох:

4.2.4.1 Мал сүргийг хувийн дугаартай болгон бүртгэлжүүлж мал, малын гаралтай бүтээгдэхүүний гарал үүсэл, эрүүл мэндийг тодорхойлох, бүртгэх, мэдээлэх, хянах тогтолцоог бий болгож, олон улсын нийтлэг жишигт нийцүүлэх;

4.2.4.2 Цөм сүрэг, жишигт тэнцсэн хээлтүүлэгчийг удам гарваль, ашиг шим, эрүүл мэндийн үзүүлэлтээр сум, аймаг, улсын түвшинд мэдээллийн сан бүрдүүлж, нэгдсэн сүлжээнд хамруулан хэрэглэгчдийг мэдээллээр хангах;

4.2.4.3 Малын бүртгэл, мэдээллийн сан, сүлжээ бий болгох чиглэлээр сургалт, сурталчилгаа явуулахад мэргэжлийн чиглэлийн төрийн бус байгууллагын оролцоог дэмжих;

4.2.4.4 Мал бүртгэлжүүлэхэд шаардлагатай техник хэрэгсэл, программ хангамжийг бий болгож, мэдээллийн сүлжээг өргөтгөх, бүртгэлжүүлэлтийн ажилд дэвшилт технологи нэвтрүүлэх ажлыг олон улсын нийтлэг шаардлагад нийцүүлэх;

4.2.4.5 Үндэсний хэмжээнд заавал бүртгэгдэж мэдээлэгдэх өвчний жагсаалтыг гаргаж, өвчний гаралт, тархалтын мэдээллийг цуглуулах, нэгтгэн боловсруулах, үнэлэх, тайлагнах, мэдээлэх сүлжээ байгуулан хэрэгжүүлэх;

4.2.4.6 Малын удам гарваль, ашиг шимийн гарц, чанар, шилжилт хөдөлгөөн, эрүүл мэнд, мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний чанар, аюулгүй байдалд бүртгэлээр тавих хяналтыг сайжруулах;

4.3 Гуравдугаар тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд 3 зорилт бүхий дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

Эрүүл малаас цэвэр, аюулгүй түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг хэрэглэгчдэд нийлүүлэх нөхцөл бүрдэнэ.

4.3.1 Олон улсын худалдааны хориг бүхий малын гоц халдварт өвчнөөс урьдчилан сэрэмжүүлэх, тэмцэх арга хэмжээний бэлэн байдлыг өндөржүүлж, зооноз халдварт зарим өвчнөөс мал сүргийг эрүүлжүүлэх;

4.3.1.1 Монгол улс үхрийн цээж, хонь, ямааны цэцэг, үхрийн тархины эд сархиатах өвчнөөр тайван, өвчингүй, тус улсын баруун бүс нутаг шүлхийгээр намжмал, вакцин хэрэглээгүй статусыг Дэлхийн мал, амьтны эрүүл мэндийн байгууллагаар баталгаажуулах;

4.3.1.2 Малын гоц халдварт, халдварт өвчний тандалт, хяналтыг тогтмолжуулж, эрсдэл бүхий бүс нутгийн мал сүргийг урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд хамруулж, үр дүнг сайжруулан өвчнөөр тайван нөхцлийг хадгалах;

4.3.1.3 Мал сүргийг бруцеллёзоос, адууг ям, халдварт цус багасах, үхрийг лейкоз өвчнөөс бүрэн эрүүлжүүлэх;

4.3.1.4 Шинээр болон дахин сэргэж байгаа хил дамжин халдварладаг малын гоц халдварт өвчний халдварлалт, эрсдлийг бууруулахад шаардагдах хөрөнгө материалын нөөцийг бүрдүүлж, шуурхай бэлэн байдлыг хангах;

4.3.1.5 Байгаль орчин, хүн малд сөрөг нөлөөгүй дэвшилт технологи нэвтрүүлэн халдварт өвчний голомтыг устгах, ариутгал халдваргүйжүүлэх ажлыг зохион байгуулж, мал эмнэлэг, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцлийг сайжруулах;

4.3.2 Мал эмнэлгийн албаны тогтолцоог олон улсын жишигт нийцүүлж, мал эмнэлгийн ажил үйлчилгээг нийгэм, эдийн засгийн шаардлага, эрэлт хэрэгцээг бүрэн хангах түвшинд хүргэн сайжруулах:

4.3.2.1 Бүсийн тулгуур болон аймгийн орон нутгийн хөгжлийн төв, мал эмнэлгийн нэгжийн лабораториудыг орчин үеийн өндөр мэдрэмж бүхий тоног төхөөрөмж, малын үзлэг, шинжилгээ, ангилалтын зөөврийн хашаагаар хангах, тэдгээрийн халдвар хамгаалал, био аюулгүй ажиллагааны чадавхийг сайжруулах;

4.3.2.2 Сумдын дунд мал эмнэлгийн оношлогоо шинжилгээний тусгай зориулалтын тоног төхөөрөмж бүхий хөдөлгөөнт лабораторийг бий болгож, малын өвчлөл, хорогдлын шалтгааныг тогтоох, шуурхай хариу авах арга хэмжээ хэрэгжүүлэх;

4.3.2.3 Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний ариун цэврийн магадлан шинжилгээнд олон улсын хүлээн зөвшөөрөгдсөн нийтлэг арга, технологийг нэвтрүүлж, бүтээгдэхүүний экспорт, импортод тавигддаг шаардлагыг хангах;

4.3.2.4 Мал сүргийг дархлаажуулах ажлыг лабораторийн түүвэр шинжилгээгээр тогтоож, мониторинг хийх замаар урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнг тооцох, эмч нарын хариуцлагыг өндөржүүлэх;

4.3.2.4 Байгалийн голомтот болон шинээр дахин сэргэж байгаа малын өвчний тархвар, голомтыг бүртгэн мэдээлэх газар зүйн мэдээллийн |GIS| системийг нэвтрүүлэх;

4.3.3 Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэлийг олон улсын стандартын түвшинд хүргэх:

4.3.3.1 Малын эм, биобэлдмэлд хийх сорилт, задлан шинжилгээний арга, технологийг олон улсын түвшинд хүргэх, малын эмийн чанар, аюулгүй байдлыг хангах;

4.3.3.2 Шинээр болон дахин сэргэж байгаа малын гоц халдварт өвчнөөс сэргийлэх вакцин, оношлуурыг дотооддоо үйлдвэрлэн хэрэгцээг бүрэн хангах;

4.3.3.3 Малын эмийн үйлдвэрүүдийн техник, технологийг шинэчилж, эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэлд, үйлдвэрлэлийн зохистой дадлыг нэвтрүүлж, малын эм, био бэлдмэлийн бүтээгдэхүүний чанарыг олон улсын стандартын түвшинд хүргэх;

4.3.3.4 Мал эмнэлгийн эм, эмнэлгийн хэрэгслийг ханган нийлүүлэх тогтолцоо, сүлжээг бий болгох;

4.4 Дөрөвдүгээр тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд 4 зорилт бүхий дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

Уур амьсгалын өөрчлөлт, нийгмийн хөгжлийн чиг, хандлага, эдийн засгийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан Монгол улсад бэлчээрийн мал аж ахуйг зонхилон, эрчимжсэн мал аж ахуйг тодорхой бүс нутгуудад хязгаарлагдмал хүрээнд эрхлэн, бэлчээрийг зохистой ашиглах, эзэмшүүлэх, сайжруулах, хамгаалах, талхлагдсан

бэлчээрийг нөхөн сэргээх, тэжээл үйлдвэрлэл, хангамжийг сайжруулах замаар мал аж ахуйн эрсдлийг бууруулна.

4.4.1 Бэлчээрийн менежментийг сайжруулах:

4.4.1.1 Бэлчээрийг зохистой ашиглах менежментийн нэгдсэн систем бий болгож, дэд хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, бэлчээр нутгийн ашиглалт, кадастр, зураглалыг бүс, аймаг, сумаар гаргаж, тухайн нутагт байх боломжтой малын тоог тогтоож, мэдээллийн сан бий болгох;

4.4.1.2 Бэлчээрийн харилцааг зохицуулсан эрх зүйн орчин бүрдүүлэх, нийт бэлчээрийн 10-аас багагүй хувийг улс, аймаг, сумын отрын бүс нутаг, нөөц бэлчээр болгон хамгаалалтанд авч цаг хүндэрсэн үед ашиглах;

4.4.1.3 Малын тоо, төрлийг бэлчээрийн даацтай уялдуулах, бэлчээрийн даац хэтэрсэн нутагт байлгах малын тооны дээд хязгаарыг тогтоож, түүнээс давуулахгүй байлгах эдийн засгийн хөшүүргүүдийг бий болгох;

4.4.1.4 Малчин болон мал бүхий иргэдээс малынх нь төрөл, бүс нутгийн онцлогийг харгалзан бэлчээр ашигласны төлбөр авах эрх зүйн орчин бүрдүүлж, түүний тодорхой хэсгийг бэлчээр сайжруулахад ашиглах;

4.4.1.5 Эрчимжсэн мал аж ахуйн бүс нутгийг аймаг, нийслэл, сум бүр тогтоож мөрдүүлэх;

4.4.1.6 Бэлчээрт хөнөөл учруулдаг мэрэгч амьтад, шавжтай байгаль орчин, хүн, мал, амьтанд халгүй дэвшилт арга, технологиор тэмцэх;

4.4.2 Хадлан, тэжээл үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх:

4.4.2.1 Бүрэн найрлагат тэжээлийн үйлдвэр болон орон нутгийн түүхий эдэд тулгуурласан бага оврын цех байгуулж тэжээлийн хангамжийг нэмэгдүүлэх;

4.4.2.2 Тэжээлийн нэг ба олон наст ургамал, уургийн агууламж ихтэй шинэ төрлийн таримал тариалах ажлыг өргөтгөх, газар тариалангийн дагавар бүтээгдэхүүнийг малын тэжээлд ашиглах технологийг боловсронгуй болгох;

4.4.2.3 Өвс, тэжээлийг чанарыг нь алдагдуулахгүйгээр хадгалах баглаа, боодлын шинэ технологи нэвтрүүлэн овор багатай, чанар сайтай тэжээл бэлтгэж улсын болон орон нутгийн байнгын нөөц бүрдүүлэх;

4.4.2.4 Аймаг, сум бүрт цаг агаарын нөхцөл хүндэрсэн үед ашиглах зориулалт бүхий өвс, тэжээлийн нөөцийн сан бий болгох. Эхний ээлжинд орон нутгийн нөөцийг зарцуулах, нөөц хүрэлцэхгүй нөхцөлд улсад хандаж байх;

4.4.2.5 Хадлан бэлтгэх боломжгүй говийн аймгуудад хангайн бүсээс хадлангийн талбай ашиглуулж, шаардагдах техникийг хөнгөлөлттэй нөхцлөөр нийлүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

4.4.3 Малын усан хангамжийг сайжруулах:

4.4.3.1 Уст цэгийн хайгуул судалгааны ажлыг орон нутгийн малчдын санал, санаачлагыг харгалзан улсын төсвийн хөрөнгөөр мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлж, тухайн цэгт шинээр ус нөөцлөх сан бүхий худаг гаргах;

4.4.3.2 Шинээр худаг гаргахад шаардагдах хөрөнгийн тодорхой хувийг ашиглагчдаас нь гаргуулж, хариуцлагыг өндөржүүлэх;

4.4.3.3 Улсын төсвийн хөрөнгөөр шинээр гаргасан болон сэргээн засварласан худгийн цаашдын ашиглалт хамгаалалт, засварын ажлыг орон нутагт хариуцуулж, малчдын бүлэг, нөхөрлөл, хоршоонд гэрээгээр ашиглуулах;

4.4.3.4 Цас, борооны усыг тогтоож, хөв, цөөрөм байгуулах, гар худаг гаргах, бэлчээрийн тодорхой хэсгийг усжуулах арга ажиллагаанд малчдыг сургах;

4.4.4. Мал аж ахуйн эрсдлийг бууруулах чадавхи бий болгох:

4.4.4.1 Уур амьсгал, байгаль экологийн өөрчлөлтөд зохицуулан мал аж ахуйг эрхлэх технологийг боловсруулж, малчдад эзэмшүүлэх сургалт, үзүүлэх сургуулийг зохион байгуулах;

4.4.4.2 Цаг агаарын аюулт үзэгдлийн давтамж, байгалийн эрсдэл ихтэй говь, хээрийн бүсийн сумдад цаг агаарын гэнэтийн аюулыг тандах, мэдээлэх, урьдчилан сэргийлэх цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;

4.4.4.3 Малын даатгалын тогтолцоог боловсронгуй болгож давхар даатгалыг шинээр бий болгох, малчдад даатгалын ач холбогдлыг сурталчлан, сайн дурын үндсэн дээр малаа даатгуулах сонирхлыг бий болгох;

4.4.4.4 Түргэн өсөлттэй махны чиглэлийн малыг үржүүлж, өсвөр насанд нь эрчимтэй бордон мах үйлдвэрлэх үр ашигтай арга, технологийг нэвтрүүлж, өвөлжих малын тоог цөөлөх;

4.4.4.5 Говь, тал хээрийн бүсийн малчдад малын хашаа барихад нь төрөөс дэмжлэг үзүүлж, бог малыг 2 ээлжийн хашаатай болгох;

4.5 Тавдугаар тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд 3 зорилт бүхий дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

Мал, малын гаралтай түүхий эдийн бэлтгэлийн системийг боловсронгуй болгож түүхий эд, бүтээгдэхүүний чанараас хамаарсан эдийн засгийн хөшүүрэг бий болгон зорилтот зах зээлийг хөгжүүлнэ.

4.5.1 Мал, малын гаралтай түүхий эдийн бэлтгэлийн системийг боловсронгуй болгох:

4.5.1.1 Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний бэлтгэлийн стандартчлалыг боловсронгуй болгох;

4.5.1.2 Мал, малын гаралтай бүтээгдэхүүний чанарын хяналт, баталгаажуулалтын оновчтой тогтолцоог бүрдүүлэх;

4.5.1.3 Сум бүрт мал нядлагааны болон арьс ширний анхан шатны тордолт хийх цех байгуулж, “Мал, мах бэлтгэл, технологийн тээвэр бүхий борлуулалтын нэгдсэн сүлжээ” бий болгох;

4.5.1.4 Малын гаралтай уламжлалт түүхий эдээс гадна бусад дайвар бүтээгдэхүүний ашиглалтыг сайжруулж, стандартын дагуу бэлтгэн зах зээлд нийлүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх;

4.5.1.5 Мал, малын гаралтай түүхий эдийг бэлтгэл, хадгалалт, тээвэрлэлтийн чанар, стандартын сургалтыг бүс нутагт зохион байгуулах, түүхий эд бэлтгэлийн мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэх;

4.5.1.6 Түүхий эд бэлтгэлийн нөөц, үнийн мэдээллийг төрөл, ангилал, чанарын үзүүлэлтээр сум, аймаг бүрээр сар бүр гаргаж мэдээллийн нэгдсэн сүлжээнд оруулж, малчид, бэлтгэн нийлүүлэгч болон хэрэглэгчдэд тогтмол мэдээлэх сүлжээ бий болгох, энэ ажилд орон нутгийн зохих байгууллагыг татан оролцуулж, тэдгээрийн үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэх;

4.5.2 Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний чанараас хамаарсан эдийн засгийн хөшүүрэг бий болгон хэрэгжүүлэх:

4.5.2.1 Мал аж ахуйн чиглэлийн дараахь үйл ажиллагаа эрхлэгчдэд төрөөс урамшуулал олгоно:

- цөм сүргийн малыг үржүүлж, стандартын шаардлага хангасан удам гарваль нь тодорхой үржлийн өсвөр хээлтэгч, хээлтүүлэгч бойжуулж зах зээлд борлуулсан эрх бүхий иргэн, хуулийн этгээдэд;

- мал сүргээ халдварт өвчнөөс эрүүлжүүлж гарал үүсэл нь тодорхой, чанарын шаардлага хангасан бүтээгдэхүүнийг дотоодын үйлдвэрт нийлүүлсэн малчин, хоршоо, фермерүүдэд;

- үхэр, тэмээг төлөөр нь тогтвортой өсгөсөн малчин, фермерүүдэд;
- өөрсдийн санаачлага, хөрөнгөөр цас, борооны усыг тогтоож, хөв, цөөрөм байгуулах, худаг гаргасан иргэн, хуулийн этгээдэд;

- дэвшилт технологиор сайн чанарын малын тэжээл үйлдвэрлэгчдэд;

4.5.2.2 Түүхий эд бэлтгэлд стандартад заасан ангилал, зэрэглэлийн дагуу ялгавартай үнийн тогтолцоо бий болгох;

4.5.2.3 Сумдад малчдын үүсгэл санаачлагаар байгуулагдсан ХАА-н гаралтай түүхий эд бэлтгэлийн хоршоо, боловсруулах үйлдвэрийн хамтын ажиллагааг хөрөнгө оруулалт, зээлийн бодлогоор дэмжихийн хамт өрхийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд туслах;

4.5.3 Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн маркетингийг сайжруулах, зорилтот зах зээлийг хөгжүүлэх:

4.5.3.1 Мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний зах зээлийн суурь судалгааг хийж, зорилтот зах зээлийг оновчтой тодорхойлох;

4.5.3.2 “Үйлдвэржүүлэлтийн бодлого”-ын хүрээнд малын гаралтай түүхий эдийн боловсруулалтын түвшинг олон улсын жишигт хүргэх;

4.5.3.3 Мал, малын гаралтай түүхий эдийн нөөцтэй уялдуулан боловсруулах үйлдвэрийн хүчин чадлыг бүрэн ашиглах, нэмэгдүүлэх, экспортыг дэмжих;

4.5.3.4 Зарим үүлдрийн мал болон малын гаралтай бүтээгдэхүүнийг “Газар зүйн заалт”-д бүртгүүлж, дэлхийн зах зээлд өрсөлдөх чадварыг нь дээшлүүлэх;

4.5.3.5 Малчид, үйлдвэрлэгчид, эрдэм шинжилгээний байгууллагын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан зорилтот зах зээлд чиглэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх үйл ажиллагааг дэмжих;

4.5.3.6 Алслагдмал болон гадагшаа гарцгүй бүс нутаг дахь малын гаралтай түүхий эдийн нөөцийг оновчтой ашиглах үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж, экспортын бүтээгдэхүүний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх боломжийг судлаж хэрэгжүүлэх;

4.5.3.7 Малчид, үйлдвэр эрхлэгчдийн шууд харилцааг дэмжих, биржийн сүлжээ бий болгох;

Тав. Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, хүрэх үр дүн

5.1 Хөтөлбөрийг 2010-2021 онд хоёр үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ. Эхний үе шатын үйл ажиллагааг богиносгон хугацаанд 2 дэд үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.

5.2 Хөтөлбөрийн эхний үе шатанд /2010–2015 он/ 5 тэргүүлэх чиглэлийн хүрээнд дараахь үр дүнд хүрнэ:

5.2.1 Мал аж ахуйн салбарт хэрэгжиж буй хууль эрх зүйн орчин, бүтэц зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгож, салбарын үйлдвэрлэлд дэвшилт нэвтрүүлэх, технологи дамжуулах цогц бодлогыг хэрэгжүүлж, малыг өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эрүүлжүүлэх болон малын үржил селекцийн ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй явуулан үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн өсөлт гаргах эрх зүйн орчин бүрдэнэ.

5.2.2 Орон нутагт мэргэжлийн ажил үйлчилгээний зохистой тогтолцоо бий болж, хүртээмж, чанар, үр дүн сайжирч, мал аж ахуйн салбараас зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн, чанартай, аюулгүй түүхий эд бүтээгдэхүүн нийлүүлэх, экспортын нөөцийг нэмэгдүүлэх боломж бүрдэн, мал аж ахуйн үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн өрхийн орлого, өөрөө өөрийгөө тэтгэх чадвар дээшилнэ.

5.2.3 Дэлхийн мал, амьтны эрүүл мэндийн байгууллагаас Монгол улс үхрийн цээж, хонь, ямааны цэцэг, үхрийн тархины эд сархиатах өвчнөөр тайван, өвчингүй, тус улсын баруун бүс нутаг шүлхийгээр тайван, вакцин хэрэглээгүй статусыг баталгаажуулсан байна. Бруцеллёз өвчнөөс үхэр, тэмээн сүргийг, баруун бүсэд богийг,

адууг ям, халдварт цус багасах өвчнөөс эрүүлжүүлж, малын гоц халдварт, халдварт өвчнөөр тайван нөхцөлийг хадгалана.

5.2.4 Бэлчээр ашиглах, эзэмших менежментийг боловсронгуй болгох, хадлан тэжээл үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, малын усан хангамжийг сайжруулах, мал аж ахуйн эрсдлийг бууруулах замаар уур амьсгал, байгаль экологийн өөрчлөлтөд дасан зохицсон мал аж ахуйн үйлдвэрлэл эрхлэх чадавхийг бий болгоно.

1.2.5 Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний зорилтот зах зээл, бэлтгэл, боловсруулалт, борлуулалтын оновчтой тогтолцоо бүрдэж, тэдгээрийг үнийн уналтаас хамгаалсан төрийн тогтвортой бодлого хэрэгжиж, малчдын амьжиргааны түвшин нэмэгдсэн байна

5.1.3 Хөтөлбөрийн хоёрдахь үе шатанд /2016 – 2021 он/ дараахь үр дүнд хүрнэ:

5.3.1 “Мал аж ахуйн хөгжлийн тухай” хуулийг боловсруулж батлуулан, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн хөгжлийг дэмжих, урамшууллын тогтолцоог бий болгох эрх зүйн орчинг бүрдүүлнэ.

5.3.2 Нийт мал сүргийг бүртгэлжүүлж мал, малын гаралтай бүтээгдэхүүний гарал үүсэл, эрүүл мэндийн бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгож мал, малын гаралтай түүхий эд бүтээгдэхүүнд бүртгэлээр тавих хяналтын тогтолцоог бүрдүүлж, хүн амыг эрүүл, экологийн цэвэр бүтээгдэхүүнээр хангах, экспортлох боломжтой болно. Малыг удмын санг баяжуулах, хадгалах, хамгаалах, зохистой ашиглах нөхцөл сайжирч, импортыг орлох үржүүлгийн бүтээгдэхүүнийг дотооддоо үйлдвэрлэн хэрэгцээг бүрэн хангана.

5.3.3 Байгалийн голомтот болон шинээр дахин сэргэж байгаа малын өвчний тархвар, голомтыг бүртгэн мэдээлэх газар зүйн мэдээллийн систем нэвтэрч, малын эм, эмнэлгийн хэрэгслийг нийлүүлэх сүлжээг бий болж, лабораториудын үйл ажиллагааны чадавхийг сайжруулан, био аюулгүй байдлыг ханган гоц халдварт өвчнөөс сэргийлэх вакцин, оношлуурыг дотооддоо үйлдвэрлэж, бруцеллёзоор тайван орны статусыг хангана.

5.3.4 Уур амьсгалын өөрчлөлт, нийгмийн хөгжлийн чиг, хандлага, эдийн засгийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг зохистой хослон хөгжүүлэх хөрөнгө оруулалт, бизнесийн таатай орчин бүрдүүлэн байгалийн эрсдэлд автагдах явдлыг бууруулж мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн үр ашгийг нэмэгдүүлнэ.

5.3.5 Малыг гаралтай түүхий эдийн нөөцийг дотооддоо бүрэн боловсруулж, экспортын баримжаатай, импортыг орлох бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл хөгжинө.

Зургаа. Хөтөлбөр хэрэгжилтийн шалгуур үзүүлэлт

6.1. Хөтөлбөрийн үндсэн шалгуур үзүүлэлт нь энэ хөтөлбөрийн хүрэх үр дүнгийн биелэлт болон дараахь үзүүлэлтүүдээр тодорхойлогдоно.

Шалгуур үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	2008 оны түвшин	Хүрэх түвшин		
			2012 онд	2015 онд	2021 онд
1.Нэгдүгээр тэргүүлэх чиглэл: Салбарын эрх зүй, эдийн засаг, бүтэц зохион байгуулалтын нэн таатай орчинг бүрдүүлж, тогтвортой хөгжлийг хангах, мал аж ахуйн салбарт сайн засаглалыг хөгжүүлэх:					
1.1.Мал аж ахуйн салбарын хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох;	Үйл ажиллагааны хэрэгжилтээр	-	-	-	-
1.2.Мал эмнэлэг, үржлийн анхан шатны нэгжийг бэхжүүлэх:					
- төрийн үйлчилгээний алба	тоо	0	338	-	-
- хувийн хэвшлийн үйлчилгээний нэгж \шинээр\	тоо	751	60	75	135

1.3.Мал аж ахуйн мэргэжилтэн, малчдын мэдлэг боловсролыг сайжруулах: - Шинээр бэлтгэх, давтан сургах мэргэжилтэн - Малчны түр сургууль төгсөгчид	тоо тоо	104 25	1272 6800	1908 10200	2120 17000
2.Хоёрдугаар тэргүүлэх чиглэл: Малын үржлийн ажил, үйлчилгээг боловсронгуй болгож, ашиг шимийн гарц, чанарыг сайжруулан, биологийн төгс чанартай бүтээгдэхүүн, түүхий эд үйлдвэрлэж, зах зээлд өрсөлдөх чадавхийг нэмэгдүүлэх:					
2.1. Малын удмын санг хамгаалах ажлын хүрээнд: -Малын удмын сангийн үндэсний цогцолбор -Бүсүүдэд байгуулагдах мал үржүүлэг, биотехнологийн салбар -Зохиомлоор хээлтүүлэх мал	тоо тоо тоо	0 0 3200	1 3 16000	- 2 24000	- - 120000
2.2.Импортоор авах, дотооддоо үйлдвэрлэх үржүүлгийн бүтээгдэхүүн: - импортлох үр, хөврөл үр - дотоодод үйлдвэрлэх үр, хөврөл үр	тоо тоо	7000 21000	20000 24000	30000 60000	- 195000
2.3.Оны эхний малын тоо үүнээс: төрөл тус бүрээр - тэмээ - адуу - үхэр - хонь - ямаа	мян.тол хувь хувь хувь хувь хувь	43288, 0,6 5,1 5,8 42,4 46,1	44408,5 - - - - -	45037,9 0,7 4,9 7,9 46,0 40,5	36393,1 0,8 6,4 12,2 45,6 35,0
2.4.Нэг малаас авах ашиг шим: - цэвэр, эрлийз үнээнээс саах сүү - ноолуур - нарийн, нарийвтар ноос - бүдүүн, бүдүүвтэр ноос	305 хоног/кг грамм кг кг	1769 290 3,9 1,1	2217 290 4,1 1,2	2673 300 4,4 1,3	3200 310 4,9 1,5
2.5.Малын бүртгэл мэдээллийн сан, сүлжээг бий болгох; - сүлжээнд хамрагдах нэгж - бүртгэлжүүлэх мал, өссөн дүнгээр	тоо хувь	0 0,3	338 34	- 50	- 80
3.Гуравдугаар тэргүүлэх чиглэл: Мал эмнэлгийн ажил үйлчилгээг олон улсын жишигт хүргэж, монгол малын эрүүл мэндийг баталгаажуулан нийгмийн эрүүл мэндийг хамгаалах:					
3.1.Монгол улс дараахь өвчнөөр тайван, өвчингүй статусыг ДМАЭМБ-аас авах - үхрийн цээж, - үхрийн тархины эд сархиатах - шүлхий - хонь, ямааны цэцэг		0 0 0 0	сертифи кат сертифи кат -	сертифи кат -	сертифи кат
3.2.Малыг дараахь төрлийн өвчнөөс эрүүлжүүлнэ: -үхэр, тэмээг бруцеллёз өвчнөөс -адууг ям өвчнөөс -халдварт цус багасах өвчнөөс -сүний үхрийг лейкоз өвчнөөс -бог малыг бруцеллёз өвчнөөс - бруцеллёзоос тайван бус нийт малчин өрх / одоо 3,5-11,7 хувь /	хувь хувь хувь хувь хувь хувь	98,0 97,5 99,3 75,0 99,5 7,6	98,5 99,5 99,8 85,0 99,6 2,5	100 100 100 100 99,7 0,3	- - - - 100,0 0,1
3.3.Малын гоц халдварт өвчний дэгдэлт гараагүй байх;	Үйл ажиллагааны хэрэгжилтээр	-	-	-	-
3.4.Сум, дүүрэгт мал эмнэлэг, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн магадлан	лабораторийн тоо	120	45	67	106

шинжилгээ хийх чадавхитай болох;					
3.5.Малын өвчний оношлогооны явуулын үйлчилгээ бий болгох;	тоо	0	25	-	-
3.6.Малын эм, био бэлдмэл \вакцин, оношлуур\ -ийг дотооддоо үйлдвэрлэх;	хувь	70	75	85	100
4.Дөрөвдүгээр тэргүүлэх чиглэл: Уур амьсгал, байгаль экологийн өөрчлөлтөд дасан зохицсон мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, эрсдэл даах чадавхийг сайжруулах:					
4.1.Улс, аймаг, сумын отрын бүс нутгийн түвшинд хамгаалалтанд авах бэлчээрийн хэмжээ	хувь	0,5	2,0	5,0	10
4.2.Малын тоо, төрлийг бэлчээрийн даацтай уялдуулан малын тооны дээд хязгаарыг /квот /тогтоох;	Үйл ажиллагааны хэрэгжилтээр	-	-	+	-
4.3.Аймаг, сум бүрт өвс, тэжээлийн нөөцийн сан бий болгох;	тоо	38	40	60	200
4.4.Бэлчээр сайжруулах арга хэмжээ: - шинээр гаргах инженерийн хийцтэй худгийн тоо - бэлчээрийн хортон мэрэгч амьтантай тэмцэх талбай	тоо мян.га	1314 700,0	2400 2000,0	3600 3000,0	2686 10000,0
4.5.Малын даатгалын тогтолцоог боловсронгуй болгох; - малын индексжүүлсэн даатгалд хамрагдах малчин өрхийн тоо	хувь	3,3	6,5	10,0	15,0
4.6.Бэлтгэх тэжээлийн хэмжээ: - нийт үйлдвэрлэх тэжээл, мян. тонн -үйлдвэрийн аргаар бэлтгэх тэжээл	тэж.нэгж хувь	560,5 9,6	616,5 12	700,0 30	900,0 40,0
5.Тавдугаар тэргүүлэх чиглэл: Мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний зорилтот зах зээлийг хөгжүүлж, бэлтгэл, борлуулалтын оновчтой сүлжээг бий болгох, урамшуулал олгох замаар эдийн засгийн эргэлтийг хурдасгах;					
5.1.Мал нядлагааны цех бий болгох;	тоо	0	45	112	338
5.2.Нийт үйлдвэрлэх махны хэмжээ: - мах, нядалгааны жингээр үүнээс: үйлдвэрийн аргаар боловсруулах экспортод гаргах	мян тн мян тн мян тн	223,1 15,1 10,2	256,3 34,8 21,0	353,8 70,8 33,0	324,0 157,0 50,0
5.3. Нийт үйлдвэрлэх сүүний хэмжээ - үүнээс: үйлдвэрийн аргаар боловсруулах	мян.тн мян.тн	457,3 16,5	447,9 26,9	523,8 52,4	622,9 124,6
5.2.Дотоодын үйлдвэрүүдэд нийлүүлсэн, гарал үүсэл нь тодорхой бүтээгдэхүүнд чанараас хамааран урамшуулал олгох;	Үйл ажиллагааны хэрэгжилтээр	-	-	-	-
5.3.ХАА-н гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний биржийн сүлжээ бий болгох;	Үйл ажиллагааны хэрэгжилтээр	-	-	-	-

Уг хөтөлбөр нь эрх зүй, хөрөнгө санхүүжилтийн асуудал шийдвэрлэгдсэн тохиолдолд бүрэн хэрэгжих боломжтой.

Долоо. Хөтөлбөрийн удирдлага, зохион байгуулалт

7.1 Хөтөлбөрийг улсын хэмжээнд удирдан зохион байгуулах, зохицуулах үүргийг Хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнээр ахлуулсан Үндэсний хороо,

7.2 Хөтөлбөрийг улсын хэмжээнд хэрэгжүүлэх ажлыг холбогдох төрийн захиргааны төв болон мэргэжлийн байгууллага,

7.3 Хөтөлбөрийг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн түвшинд удирдан зохион байгуулах, зохицуулах үүргийг тухайн шатны засаг дарга, хэрэгжүүлэх ажлыг тухайн орон нутгийн мэргэжлийн байгууллага тус тус хариуцана.

7.4 Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам, аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг бүр боловсруулж, үр дүнг жил бүр тооцож ажиллана.

Найм. Хөтөлбөрийн санхүүжилт

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дараахь хөрөнгийн эх үүсвэрийг ашиглана:

- 8.1. улсын төсөв;
- 8.2. орон нутгийн төсөв;
- 8.3. иргэн, аж ахуйн нэгжийн хөрөнгө оруулалт;
- 8.4. гадаад орон, олон улсын байгууллагын буцалтгүй тусламж, хөнгөлтэй зээл;

Ес. Хөтөлбөрийн тайлан, хяналт, шинжилгээ.

9.1 Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайланг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн мэргэжлийн алба, газар жил бүрийн нэгдүгээр сард багтаан холбогдох төрийн захиргааны байгууллагад, төрийн захиргааны төв байгууллага нь нэгдүгээр улиралд багтаан Засгийн газар, Улсын Их Хуралд тайлагнана.

9.2 Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явцад хяналт шинжилгээ, үнэлгээг холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллага, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үр дүнд үнэлгээ өгөх ажлыг Засгийн газар хариуцана.

9.3 Шаардлагатай тохиолдолд хөтөлбөрийн явцын болон үе шатны хэрэгжилтэнд эрх бүхий хөндлөнгийн байгууллага хяналт, шинжилгээ хийж, Засгийн газарт тайлагнана.

9.4 Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явц байдалд үнэлгээ өгч тодотгол хийж болно.